

Anderhalve eeuw gereformeerden in stad en land, red. A.P. Crom, B.A. Endeldijk, J. van Gelderen, H. van der Kruk en C.J. de Kruijter; deel 1: Drenthe; deel 2: Zeeland; deel 3: Groningen; deel 4: Utrecht, J.H. Kok, Kampen 1983 52 blz., per deel f 12,50.

Onder auspiciën van de 'Commissie Herdenkingen 1834-1886-1892' van de Gereformeerde Kerken in Nederland wordt in afleveringen van 52 bladzijden aan de " 'general reader' . . . een vlot leesbaar en historisch verantwoord overzicht van wat mensen uit de gereformeerde kerken in de loop der jaren hebben beleefd en ervaren" gepresenteerd. In elke publikatie 'staat een bepaalde regio centraal' - aldus voorzitter C. Mak - en zo liggen thans in volgorde Drenthe, Zeeland, Groningen en Utrecht voor ons alsmede de blauwe naaldband. Wie nu aan Openbaar Kunstbezit denkt, heeft de goede associatie gevonden, zij het dat omvang en formaat nog iets groter zijn, n.l. 52 blz. A-4. Maar verder is het dezelfde onrustige opmaak die - vrees ik - als modern geldt, te weten 2½ kolom met her en der verspreid afbeeldingen, tabellen, toelichtingen, tekstfragmenten al dan niet in facsimile en kaarten. Hiertussen moet men zoeken naar de historische opstellen die doorgaans van de hand van deskundigen zijn als F.L. Bos, J. Plomp, J. van Gelderen of - voor Drenthe - S.J. Th. Homan. Maar als men ziet hoe op blz. 32 en 33 van het deel Zeeland (elke aflevering is afzonderlijk gepagineerd) een verhandeling van M.P. de Bruin over Walcheren geflankeerd wordt door ongetwijfeld als leuk bedoelde kadertjes, dan komt de vraag naar de taxatie van de smaak van de 'general reader' onweerstaanbaar op. Trouwens, het betrokken artikel, op deze pagina's toegepast op Ds. P.J.W. Klaarhamer te Middelburg, roept ook zelf vragen op; het lijkt alsof de betrokkene geheel spontaan en op eigen initiatief tot doleren kwam en vervolgens pas Kuypier ontdekte. De gevolgen van diens theologie worden overigens geschetst in een citaat van 'Eerdmans', dat voor wie weet wie deze Eerdmans was en tevens aan hedendaagse ontwikkelingen denkt waarlijk verbluffend is, maar dat met de kijk van Klaarhamer op zeer gespannen voet staat. B.D. Eerdmans was n.l. jarenlang vrij- en eigenzinnig oudtestamenticus te Leiden, liberaal kamerlid en geharnast bestrijder van het neocalvinisme . . .

In elk der afleveringen wordt aandacht besteed aan in het gewest gehouden generale synoden - het kopje *Synoden in Utrecht* komt zelfs viermaal voor - maar ook aan de sociale toestanden, waarbij vooral de posthume bijdrage van J. Overduin over Drenthe opvalt, zeer terecht gecomplementeerd met een van H. Janssens betreffende 'Kerk en Verzet', waarover in de andere niet afzonderlijk wordt bericht. En verder vindt men steeds een overzicht van het door de gereformeerden kerkelijk en regionaal georganiseerde zendingswerk, dat op Midden-Java gericht was. Het desbetreffende kaartje staat overigens pas in de Utrechtse aflevering, op blz. 27; de vraag hoe men in het doolhof van afleveringen ooit de weg terug zal kunnen vinden is nu al, na de vierde, brandend! Op blz. 39 van de Zeeuwse aflevering, gemarkeerd door een fotootje van een 'Javaanse vrouw met een van haar kinderen in een slendang' dat, zoals bijna alle afgedrukte foto's, zonder vermelding van herkomst is opgenomen, staat een zeer interessant citaat, helaas al evenmin precies gedateerd, maar vermoedelijk uit omstreeks 1900. In een z.g. 'zendingsrede' wijst Ds. Weijers op 'Neerlands Kainsschuld tegenover Java, vooral [vergroot] door den Javaan, op